

Романюк О. В. Проблемы антропологизации философского образования в современной украинской медицинской высшей школе.

Анализируя проблемы антропологизации философского образования в современной украинской медицинской высшей школе, автор акцентирует внимание на неоднозначности этого процесса. В статье проанализировано вопросы преодоления искусственных “границ” между философией и медициной; влияние на формирование личности врача последовательного уменьшения аудиторных часов, пренебрежения философией, гуманитарным образованием; противоречие объединения европейского индивидуализма и украинской ментальности в процессе подготовки отечественных врачей.

Ключевые слова: антропологизация, философское образование, медицинская высшая школа, “украинский человек”, “европейский человек”.

Romanuk O. V. Anthropologyzation problems of philosophical education in modern Ukrainian medical higher education.

The purpose of the study is to analyze the problems of anthropologyzation of philosophical education in modern Ukrainian medical higher education. Previous studies have shown an ambiguous attitude to the process of anthropologyzation of modern education. The following issues have been analyzed: overcoming the boundaries between philosophy and medicine; how does a consistent decrease of classroom hours influence formation of personality and professional skills, neglecting philosophical, humanitarian education; contradicting combination of European individualism and Ukrainian mentality during the training and professional activities of local physicians.

Keywords: anthropologyzation, philosophical education, medical high school, “Ukrainian personality”, “European personality”.

УДК 17.03

Турчин М. Б.

ЕТИКО-ЕКОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА У ПЕРІОД ПОСТНЕКЛАСИЧНОЇ ЕПОХИ СТАНОВЛЕННЯ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

У статті проаналізовано етико-екологічну проблематику, зокрема її характер, причини виокремлення та перспективи розвитку. Досліджено постнекласичний період становлення наукового знання та його парадигмальний вплив на вивчення етико-екологічної проблематики. У період розгортання постнекласичної раціональності екологічне знання набуває нового наукового статусу, зокрема стає ментальним середовищем, у якому поєднуються дослідницькі, ідеологічні, філософсько-світоглядні та конкретно-організаційні засади управління ресурсами.

Ключові слова: постнекласичний період, екологічна етика, біоцентризм, екоцентризм.

Починаючи від другої половини ХХ ст., у структурі наукової теорії спостерігаються радикальні метаморфози. Ці принципові методологічні зміни науковці характеризують як четверту глобальну наукову революцію, що породжує новий етап розвитку наукового знання – постнекласичний. Цей період наукової раціональності розширює межі епістемологічного та праксеологічного знання. Поступово починає враховуватися відповідність отриманих знань про об’єкт не тільки за посередництва конкретних засобів та операцій дослідження, але також береться до уваги й ціннісна складова.

У дослідженні було здійснено аналіз парадигмального становлення наукового знання, зокрема постнекласичного, у працях В. С. Стюпіна. У вивченні етико-екологічної проблематики актуальним було звернення до напрацювань О. Леопольда, А. Швейцера, Г. Йонаса, К. Маєр-Абіх, К.-О. Апеля, Р. Неш та інших, а також до представників сучасної

української філософії, котрі займаються дослідженням доробку представників екологічної етики задля подолання занепаду природного середовища. Зокрема, серед них можемо виокремити М. М. Кисельова, А. М. Єрмоленка, Г. Б. Марушевського, Т. В. Гардашук, С. І. Грабовського, Ф. М. Канак, В. Л. Деркача, А. В. Толстоухова та інших.

Метою нашої статті є прослідкування особливостей постнекласичної епохи, її методології та концептуальних складових. Зокрема, зацікавлення науки на сфері практичної та етичної взаємодії людини зі світом природи, що в попередні часи вважалося виявом міфологічної свідомості й визнавалося як ненаукове знання. Відповідно ядром дослідження стає етико-екологічна проблематика сьогодення.

Постнекласична епоха, на відміну від попередніх періодів дослідницької раціоналізації, видозмінює бачення наукової картини світу. Одним із поштовхів до такої парадигмальної переорієнтації стало вчення В. Вернадського про біосферу як цілісну систему життя, яке досліджене у попередньому підрозділі. Постнекласика розгортає нове розуміння навколишнього природного середовища як цілісного організму, а не як механічної системи.

У межах постнекласичного знання можна прослідкувати тенденцію аналітики предмета, що вивчається, без його розчленування на частини, тобто зберігання його як певної цілісності. Зокрема, головні особливості такого методу дослідження полягають у наступному:

– по-перше, дослідження об'єкта, що вивчається, проводиться без його попереднього чи майбутнього розчленування на окремі частини, тобто його доводиться вивчати як дещо цілісне, неподільне;

– по-друге, у XIX ст. наука мала свій власний предмет, що був цілковито відокремленим від предметів всіх інших наук. Тому між кожною наукою та її методами раніше існувала строга відповідність: одна наука – один предмет. Тепер предмет однієї науки вивчається не лише нею, але й багатьма іншими науками;

– по-третє, із середини XX ст. революція у природознавстві переросла у науково-технічну революцію. В результаті абстрактне мислення стало торкатися сфери практики;

– по-четверте, у сучасну епоху безперервно зростає соціальна роль науки у житті людини, тому все частіше постає завдання тісного поєднання природничих і технічних наук із гуманітарними [6, с. 26].

У цей період формується нове бачення методології науки. Методи, які застосовуються при вивченні природних об'єктів стають відкритими і відходять від чітко визначених параметрів. Видозмінюється і саме трактування суб'єкт-об'єктних відносин. Так, природний простір виступає не просто вмістилищем статичних об'єктів дослідження, а вже є сукупністю елементів навколишнього середовища, що наділені аксіологічним змістом та здатні виступати у ролі суб'єктів. Як бачимо, у процесі дослідження усталений шаблон суб'єкт-об'єктних взаємовідносин трансформується у вимір суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Сама ж наука у процесі дослідження переходить із форми монологу у відкритий діалог.

Нова наукова парадигма виокремлює екологічне знання з-поміж інших і надає йому пріоритетності у міждисциплінарних дослідженнях. Все це ґрунтується на основі бурхливого розвитку екологічної кризи, породженої антропоцентричним, механістичним спрямуванням науки попередніх епох. Важливо, що екологічне знання містить не тільки економічний, політичний та соціальний аспекти глобальної кризи, але також і морально-етичний. У контексті цього людина втрачає свій аксіологічний статус абсолютної та єдино вартісної істоти. Антропоцентризм зміщується в сторону біоцентризму, екоцентризму та екобіоцентризму. Таким чином, змінюється методологія науки. До речі, директор інституту Європейської екологічної політики Е. Вайцеккер у своїй книзі "Політика на Землі. Реальна екологічна політика в епоху захисту навколишнього середовища" стверджує, що ми живемо

напередодні нової парадигми, за якою економічна парадигма скоро повинна звільнити місце екологічній [9, с. 29].

Новий тип раціональності зараз стверджується в науці й технологічній діяльності зі складними системами, що розвиваються і є людиновимірними. Л. Сидоренко констатує, що постнекласичний етап проявляє себе через наступні суттєві риси. По-перше, на відміну від новоевропейської науки, сучасна наука розглядає природу як цілісний організм, в який включено й людину, а біосферу – як глобальну екосистему. По-друге, вивчення системних об'єктів, що розвиваються і є людиновимірними потребує нових стратегій пізнання. Так, синергетичні підходи доводять, що суттєву роль у таких системах відіграють не силові впливи, а теорія біфуркації передбачає можливість декількох сценаріїв поведінки системи. По-третє, суттєву роль починають відігравати моральні засади. У діяльності зі складними системами орієнтирами є не лише знання, а й моральні принципи, що є заборонами на небезпечні для людини і природи дії [7, с. 23].

Новий статус екологічного знання свідчить про те, що загроза людському життю (спричинена глобальною кризою) приводить до розуміння його пріоритетності у формуванні наукової системи уявлень про ту сферу, з якою людина взаємодіє у своїй діяльності і яка виступає безпосереднім місцем її щоденного існування як біологічного виду. Ця система уявлень утворює найважливіший компонент сучасної наукової картини світу, який поєднує знання про біосферу, з одного боку, і знання про соціальні процеси – з іншого. Наукова теоретизація набуває соціально-екологічних параметрів. Вона виступає своєрідним мостом між уявленнями про розвиток живої природи і про розвиток людського суспільства. Екологічне знання стає важливим чинником формування нових світоглядних підстав науки.

Відхід від усталеної наукової методології був спричинений не лише переосмисленням світогляду в природничих науках та виявленням системності і організованості всесвіту як цілісної системи. Метаморфози світогляду були спричинені онтологічною кризою людства, що, розвиваючи технократичну сферу, спричинили деградацію природного простору (відповідно, власної сфери існування). Варто зазначити, що проблему екологічної кризи стати розглядати починаючи з другої половини ХХ ст., саме вона спричинила низку методологічних зрушень у межах переходу від некласичного типу раціоналізації до постнекласичного.

Екологічні кризи, зокрема антропогенного походження, мають два основні аксіологічні виміри: перший визначається тими збуреннями та трансформаціями, котрих зазнають самі екосистеми, другий – значенням та наслідками таких змін для життя людини, суспільства в цілому. Критеріями визначення кризи екосистем є наступні: 1) “соціальна критеризація – найпоширенішим критерієм настання екологічної кризи є її соціальний вимір, той ефект, котрий вона справляє на життя суспільства. Соціальна критеризація екологічних криз ідентифікує їх опосередковано на підставі викликаних ними ефектів у житті людини; 2) ресурсно-лімітний критерій – визначення стану довкілля як кризового на підставі оцінки наявності та достатності природних ресурсів, необхідних людині; 3) видова елімінація як критерій кризового стану довкілля – визначення статистики вимирання видів живих істот планети внаслідок людської діяльності” [4, с. 220-221]. Таким чином, реальна загроза подальшому існуванню людства спричинила парадигмальні зміни у науці, що передбачало зміну суб'єкт-об'єктних визначень та перехід від рівня теоретичної абстракції до практичної реалізації.

Постнекласична раціональність по-новому осмислює проблему реальності. Класична наука виокремлювала одновимірну реальність, якій відповідала й одна істина. Натомість, сучасна наука дослідила, що існує кілька вимірів реальності: реальність, з якою має справу наука; реальність буденного життя; суб'єктивна реальність; реальність ідеальних об'єктів

культури: наукових та філософських теорій, творів мистецтва; реальність міжіндивідуальних відносин, комунікації; поява віртуальної реальності як особливого типу міжлюдської комунікації за допомогою комп'ютера, кожна з яких має свої критерії існування.

Кардинальна відмінність постнекласичної науки від класичної характеризується:

– по-перше, утвердженням концепції цілісності (холізму), в якій біосфера, ноосфера, суспільство та людина являють собою єдину цілісність. Найсуттєвішим виявом такої цілісності стала зміна місця людини стосовно об'єктивного світу: людина перебуває не поза досліджуваним об'єктом, а всередині нього, як частина, що досліджує ціле;

– по-друге, формулювання поняття коеволюції, тобто поєднання взаємно обумовлених змін системи, а також ідея синтезу знань, створення загальнонаукової картини світу [5, с. 15].

Інтеграція зусиль природознавства та соціогуманітарних дисциплін, особливо у контексті осмислення феномену людини, що традиційно так чи інакше здійснювалася в медицині та педагогіці, отримала суттєвий поштовх у таких сучасних напрямках наукового аналізу, як біофілософія, філософія людини, соціобіологія, філософія науки та екологія [8, с. 15].

Визначення екології набуває нового наукового статусу, трактування котрої вже не обмежується лише біологічними характеристиками класичної науки. Зокрема, термін “екологія” сьогодні постає у двох іпостасях: традиційній, як назва галузі біології; і у сучасній розширеній інтерпретації, де в ньому охоплюється не тільки широке поле міждисциплінарних досліджень, що пов'язані з довкіллям, а й практично всі аспекти, що стосуються цієї проблеми в цілому (ідеологічні, суспільно-політичні, організаційно-управлінські, технологічні, економічні тощо). Таким чином, сучасна екологія виступає не стільки “наукою”, скільки ментальним середовищем, у якому поєднуються дослідницькі, ідеологічні, філософсько-світоглядні та конкретно-організаційні засади управління зовнішніми ресурсами, моніторингу стану довкілля, визначення та підтримки належного рівня екологічної безпеки тощо [3, с. 78].

Постнекласична парадигма по-новому оцінює ціннісну складову екологічного знання. Залишаючи біологічне окреслення науки, тобто вивчення умов існування живих організмів та їхнього взаємозв'язку між собою і навколишнім природним простором, в межах екології також раціоналізується механізм взаємодії і спільної інтеграції людського суспільства із природним простором. Відповідно, постнекласичне тлумачення екології є достатню розгорнутим та має низку різних визначень. Сучасне екологічне знання складається із сукупності теоретичних та практичних аспектів, породжених проблемою людського впливу на природний простір.

Можемо стверджувати, що методологічна та структурна видозміна екології спричинена не лише науковими зрушеннями, але передусім антропогенною діяльністю у навколишньому природному середовищі. Про що, власне, свідчить векторна зміна у визначенні об'єкта та предмета екології, які тепер охоплюють людську особистість у контексті взаємодії з природою. Отже, пошук виходу з умов глобальної природної деградації здійснив вплив як на міждисциплінарне застосування екології, так і на розвиток загальної наукової методології постнекласичного періоду.

У процесі синтезування знання про природу у межах постнекласичної науки актуальності набуває синергетичний підхід. Адже вчення про біосферу та ноосферу В. Вернадського актуалізувало наукове вивчення складної самоорганізованої системи життя (та і загалом поділ того чи іншого об'єкта дослідження на складну і просту структурну організацію). У теорії складних систем наступні концептуальні характеристики: нестабільність, адаптивність, невизначеність, емерджентність (виникнення нових функціональних одиниць системи, відмінних від вже існуючих її елементів). Методологія

цього підходу дозволяє об'єктивно вивчати фундаментальні властивості світу як міждисциплінарне знання природничих та гуманітарних наук.

Синергетика – сучасна теорія самоорганізації, нове світобачення, пов'язане із дослідженням феноменів самоорганізації, нелінійності, нестабільності, глобальної еволюції, вивченням процесів становлення “порядку через хаос” (Пригожин), біфуркаційних змін, безповоротності часу, нестійкості як фундаментальної характеристики процесів еволюції. Проблемне поле синергетики централізується навколо поняття “складність”, орієнтуючись на осягнення природи, її принципів організації та еволюції [11, с. 618].

Синергетична методологія дозволяє подолати лінійну ідеологію і здійснити перехід на новий рівень функціонування науки. Новий тип раціоналізації, випродукований періодом постнекласики, констатує відкритість і багаторівневість елементів системи, що утворює навколишнє природне середовище. Самі ж природні чи соціально-природні об'єкти пізнання утворюють нижчі за ланкою системи об'єднаних організмів, що підпорядковуються нелінійним законам.

Таким чином, новий етап наукової раціональності розгортає ідеї глобального еволюціонізму. Звісно, однією з причин цього є те, що епоха четвертої глобальної революції, яка сформувала постнекласичну науку, розпочалася в період, коли принципове протистояння наук про природу наукам про дух втратило свою актуальність. Натомість, актуальності набувають ідеологічні засади синергетичного вчення, що розглядається як перехід від одного типу саморегуляції до стійкості відкритої системи стосовно іншого типу, коли стадія динамічного хаосу і проходження через точку біфуркації може продукувати нові рівні організації, а також цілісність системи, що розвивається.

Якщо рух до постнекласичної науки пов'язаний із включенням аксіологічних аспектів у наукове пізнання, то в екології це, відповідно, – усвідомлення природи як цінності, введення її в сферу морального відношення. О. Розеншток-Хюссі в 30-ті рр. XX ст. обговорював проблему становлення нової наукової раціональності як такої, що долає обмеженість декартівського раціоналізму. Він наголошував, що захоплення класичної науки абстракціями призвело до недооцінки “біологічного елементу” в природі, суспільстві й тому не відповідає дійсній людині як творцю, “прискорювачу” оточуючого світу. Оскільки засади класичного раціоналізму детермінували глобальну кризу людського існування, сучасна людина не вірить у надійність існування, заснованого на абстрактному мисленні. Вихід із кризового стану потребує як пошуку нових засад науки й технології, так і переосмислення самої людини – як водночас траекту і проекту. Отже, потрібно глибоко вивчити й оцінити як людське минуле – траект, так і можливе майбутнє – проект її культурного й цивілізаційного існування [7, с. 25].

Таким чином, глобальні проблеми постнекласичної науки доповнюються регіональними проблемами життя сучасного суспільства, зокрема тих, які перебувають у ситуації перехідних епох, які не лише руйнують стабільний порядок, але й суттєво торкаються сфери культури, науки, моралі. У вирішенні цих проблем значне місце відводиться науці та моралі як соціокультурним феноменам. Загалом, у різні періоди розвитку науки проблема моралі у сфері людської взаємодії із навколишнім світом трактувалася своєрідним чином. А. Єрмоленко зазначає, що парадигмальні зміни у стосунках людини із природою проходили наступні стадії:

- відносної єдності людини та суспільства з природою (онтологічна);
- втрати такої єдності в людській суб'єктивності (рефлексивна);
- прагнення відновити втрачену єдність на новому рівні філософії мовлення як регулятивного принципу подальшого розвитку технологічної цивілізації (комунікативна) [2, с. 23].

Масштаби людської діяльності, що не були відомими попереднім історичним епохам, характер постнекласичної науки виступали тими факторами, які сприяли переосмисленню теоретичних та практичних проблем моралі. Переосмислення пов'язане із тими обставинами, що жодна попередня мораль, етика і метафізика не мають основних принципів аналізу сьогоденної ситуації. Мораль як теорія абстрактних принципів та загальних визначень не відповідає потребам сучасного суспільства, оскільки не існує моралі, відчуженої від людини та покладеної над нею [6, с. 9]. Моральний потенціал постнекласичної науки передусім відповідає новим орієнтирам науки у ситуації техногенної цивілізації, що є його необхідним обґрунтуванням.

Переорієнтації моральних принципів постнекласичної науки були спричинені тим, що в умовах екологічного занепаду людина починає розуміти свою екзистенційну приреченість змінювати власні потреби відповідно до тих вимог, які ставить природа. Звідси стає зрозумілим, що встановлюється нове відношення людини з природою – не монологу, а діалогу. Як зазначає Ф. Худушин: “Відношення до тваринного світу – сфера постійного морального виховання людини. Один і той же факт жорстокості може різними способами характеризувати індивіда у залежності від того, якими причинами вона викликана – життєвою необхідністю чи безглуздою примхою” [10, с. 48]. Раніше ці аспекти були характерні для гуманітарного знання, проте тепер через загальнонаукову картину світу вони визначаються пріоритетними принципами аналізу.

Етика постнекласичного етапу становлення наукового знання формується за новими принципами, на відміну від етичної системи попередніх епох. Ситуація постнекласичного становлення констатує таку духовну ситуацію, що протистоїть будь-яким формам антропоцентризму.

Вивчення екологічної деградації навколишнього природного простору активізувало методологічні зрушення у всіх сферах науки. Водночас актуальним стало формування нової етики – етики, що відповідала б новим принципам, спрямованим на збереження екологічної гармонії планети, а не відштовхувалася від антропоцентричних пріоритетів. Відповідно, нові моральні пріоритети почали формуватися у межах екологічної етики – вчення, що досліджує моральний аспект у взаємовідносинах людини та світу природи. Предметом екологічної етики є моральні вимоги до людей у процесі взаємодії з природою і у відношенні до неї, а також реальна поведінка в цій сфері.

Вчення екологічної етики зароджується у період 1970-х рр. як універсалістська дисципліна, в межах якої розгорнулися філософські ідеї мислителів минулого століття, які заглибились у проблематику технократичного поступу людства як деструктивного фактора та аморального явища у відношенні до навколишнього природного середовища. Екологічна етика, сформувавши своєрідне предметне поле, розгорнулася на основі методологічного механізму різних філософських традицій. Хронологічна приналежність вчення екологічної етики до періоду постмодерну не означає факт цілковитого домінування постмодерністської філософії у формуванні її ідеологічного ядра. Проте ряд теоретичних засад постмодернізму здійснили методологічну функцію у процесі формування екологічної етики.

Екологічна етика розробляє концептуальні обґрунтування сфери моралі у практичній взаємодії людини (уже не тільки як суб'єкта дії) із навколишнім природним середовищем (що розцінюється не лише виключно як об'єкт). Наукова рефлексія представників екологічної етики породила ряд аксіологічно обґрунтованих концепцій для розуміння сутнісної природи і шляхів розв'язання глобальних проблем сучасності. Важливим є виокремлення трьох рівнів: перший ступінь передбачає перебудову світу в системі “людина – світ”; другий – удосконалення і самовдосконалення людини; третій – системні, взаємопов'язані зміни в обох системоутворюючих елементах – у людині та світі (природі) [1,

с. 71]. Також важливим аспектом методологічних прагнень нової науки є спрямування на майбутнє. Адже соціоприродний підхід на екологічній основі має на меті прогнозування та часткове проектування майбутнього соціуму.

Таким чином, кризове становище природного простору видозмінює наукове зацікавлення проблемами антропоцентричного характеру і переноситься у площину соціально-екологічних питань. Методологічна переорієнтація науки постнекласики та розвиток етико-екологічної проблематики по-новому формулює сам предмет науки. Адже, якщо раніше основні теоретичні дискурси стосувалися часового виміру, то тепер пріоритетності набуває окреслення простору. Вищезазначені постулати приводять до висновку, що одним із найсуттєвіших зрушень у формуванні наукової картини етапу постнекласики є прикладне застосування аксіологічних та морально-етичних принципів. Сучасне знання стало обумовлюватися екологічним, соціальним та етичним аспектами. Нові методологічні конструкти будуються на основі синтезування знання як соціогуманітарних, так і природничих наук. Антропоцентризм втрачає свою актуальність та набуває нового постмодерністського осмислення. В результаті концептуалізуються теорії екоцентризму, біоцентризму та екобіоцентризму.

Література

1. Арутюнов В. Х. Філософія глобальних проблем сучасності / В. Х. Арутюнов, В. М. Свінціцький. – К. : КНЕУ, 2003. – 90 с.
2. Єрмоленко А. М. Соціальна етика та екологія. Гідність людини – шанування природи / А. М. Єрмоленко. – К. : Лібра, 2010. – 416 с.
3. Кисельов М. М. Концептуальні виміри екологічної свідомості: монографія / М. М. Кисельов, В. Л. Деркач, А. В. Толстоухов. – К. : Вид. ПарAPAN, 2003. – 312 с.
4. Крисаченко В. С. Екологічна культура: теорія і практика / В. С. Крисаченко. – К. : Заповіт, 1996. – 352 с.
5. Москаленко В. Ф. Біоетика: філософсько-методологічні та соціально-медичні проблеми / В. Ф. Москаленко, М. В. Попов. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2005. – 218 с.
6. Мошинская Е. Ю. Моральный потенциал постнеклассической науки / Е. Ю. Мошинская. – Х. : Факт, 2005. – 159 с.
7. Сидоренко Л. І. Сучасна екологія: Філософські та етичні аспекти / Л. І. Сидоренко // Філософія. Антропологія. Екологія. – Альманах. – К. : СтилоС, 2000. – Вип. Перший. – С. 93–101.
8. Феномен соціоприродних систем. Світоглядно-методологічні нариси. Монографія. – К. : ПАРАПАН, 2009. – 284 с.
9. Хёсле В. Философия и экология / В. Хёсле. – М. : Наука, 1993. – 198 с.
10. Худушин Ф. С. Природа и мораль / Ф. С. Худушин. – М. : Знание, 1983. – 64 с.
11. Molderez I. Spiritofecological thinking / I. Molderez // International Journal of Innovation and Sustainable Development. – 2007. – № 3-4. – P. 376-394.

Турчин М. Б. Етико-екологічна проблематика в період постнекласическої епохи становлення наукового знання.

В статтє проаналізовано етико-екологічну проблематику, в частині її характеру, причини виділення і перспективи розвитку. Ісследовано постнекласический період становлення наукового знання і його парадигмальне впливання на изучение етико-екологічної проблематики. В період розвертывання постнекласическої раціональності екологічне знання приобтєає новий научний статус, в частині становитєся ментальною середою, в котрій сочєтаються ісследовательские, ідеологіческие, філософсько-мировоззренческие і конкретно організаційные основи управління ресурсами.

Ключевые слова: *постнекласический період, екологіческая етика, біоцентризм, екоцентризм.*

Turchyn M. B. Ethical and environmental issues Postnonclassical during the era of formation of scientific knowledge.

The article analyzes the ethical and environmental issues, including its nature, causes separation and prospects. Postnonclassical studied period of scientific knowledge and its impact on the study

paradigmethical and environmental issues. During the deployment of Postnonclassical rationality ecological knowledge takes on new scientific status, including becoming a mental environment which combines research, ideological, philosophical and worldview and organizational basis of specific resource management.

Keywords: *Postnon classical, environmental ethics, biocentrism, Ecocentrism.*

УДК 17+21]:82

Турчин М. Я., Павлов Ю. В.

ЕТИКА ЧЕСНОТИ ТА ТЕОЛОГІЯ ЗНАННЯ У ТВОРЧОСТІ АРИСТОТЕЛЯ

У статті досліджуються особливості взаємозв'язку моралі та релігії у поглядах Аристотеля. Осмислюється вчення про моральне виховання, поведінку і діяльність особистості, принципове значення її розуму та характеру, що набуває свого оформлення у етиці чесноти мислителя. Окремо зосереджується увага на метафізичному статусі знання як божества.

Ключові слова: *мораль, релігія, знання, божество, чеснота, благо, “золота середина”, свобода волі, діяльність, людина.*

Великий давньогрецький філософ Аристотель увійшов в історію як перший систематизатор етики та інших наук. У своїй філософії він свідомо відійшов від сократизму і платонізму. Аристотелізм, з одного боку, – найкращий приклад моральної традиції, яка поєднує оцінку і пояснення; а з іншого – вдалий взірець моральної думки, що незмінно викликає до себе довіру. Етичний реалізм мислителя не позбавлений ідеалу, не впадає в утилітаризм, не захищає егоїзм. У ньому відсутні скарги, меланхолії, ілюзії; він ступеневий і розсудливий. Етика Аристотеля є етикою спілкування і дії. Вона має справу не з незмінним, як у Платона, а навпаки, з мінливим світом, водночас не злим і не ворожим, а з таким, у якому людина самостійно може реалізувати свої найкращі прагнення і бажання.

Джерельною базою дослідження є праці вітчизняних та закордонних філософів, зокрема І. В. Васильєвої, Г. А. Завалько, В. К. Ларіонової, В. С. Мовчан, В. Л. Павлова, В. В. Прокопенка, М. Ю. Савельєвої, А. П. Скрипника та ін.

Мета статті – проаналізувати взаємозалежність етичних та релігійних поглядів Аристотеля в контексті співвідношення моральних чеснот людини та раціональності її знання – своєрідного ідеалу, репрезентованого через феномен Бога.

Розглядаючи людину як суспільну істоту, Аристотель зосереджує увагу на аналізі провідних етичних чеснот, дотримання яких є шляхом досягнення основної мети життя – щастя. Мислитель виділяє два види чеснот: діаноетичні (мислинневі або інтелектуальні) – чесноти розуму та етичні (моральні) – чесноти волі і характеру. До числа перших належать мудрість і поміркованість, які розвиваються у людині завдяки навчанню. До етичних – мужність, помірність, гідність, щедрість, щирість, справедливість, правдивість тощо. Останні виробляються завдяки вихованню звичок: людина діє, набуває досвіду і на основі цього формуються риси її характеру. Аристотель називає п'ять різновидів мужності, серед яких найцінніша – громадянська. Загальним принципом визначення сутності чеснот є поняття “міра” як правильне співвідношення між двома крайнощами. Так, мужність – це середина між боягузством і безрозсудною хоробрістю; щедрість – між скупістю і марнотратством.

Відтак, на думку Аристотеля, чеснота є “золотою серединою” поміж “двох зол” –